

УДК 316(477)

ДЗЬОБАНЬ О.П., доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник НДІ інформатики і права Національної академії правових наук України.

ЖДАНЕНКО С.Б., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МНОЖИННА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У МЕРЕЖЕВИХ УМОВАХ: ДО АНТРОПОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Анотація. У статті показано, що в умовах глобального інформаційного простору особистість під впливом мережових взаємодій стикається з системою множинності ідентичності, з формуванням “мережової ідентичності”. Доводиться, що багатоваріантність сучасного культурного середовища породжує різноманітні форми самоідентифікації особистості. Мережева культура сприяє появі нового типу особистості – “мережево-інформаційної”, яка включена в особливу сферу комунікацій.

Ключові слова: інформаційне суспільство, ідентичність, мережеві комунікації.

Summary. The article shows that in the conditions of the global information space, a person, under the influence of network interactions, collides with a system of identity plurality, with the formation of “network identity”. It is proved that the multi-variability of the modern cultural environment gives rise to various forms of personality self-identification. Network culture contributes to the emergence of a new type of personality – “network-informational”, included in a special sphere of communications.

Keywords: information society, identity, network communications.

Аннотация. В статье показано, что в условиях глобального информационного пространства личность под влиянием сетевых взаимодействий сталкивается с системой множественности идентичности, с формированием “сетевой идентичности”. Доказывается, что многовариантность современной культурной среды порождает различные формы самоидентификации личности. Сетевая культура способствует появлению нового типа личности – “сете-информационной”, включенной в особую сферу коммуникаций.

Ключевые слова: информационное общество, идентичность, сетевые коммуникации.

Постановка проблеми. Особливістю сучасного суспільства є інтенсивна динаміка інформаційного простору. Остання інформаційна революція зумовила виникнення нової галузі – інформаційної індустрії, яка пов’язана із виробництвом технічних засобів, методів, технологій задля здобуття нових знань. Бурхливий розвиток комп’ютерної техніки та інформаційних технологій сприяв розвитку суспільства і обумовив антропологічну складову інформаційної революції [1, с. 34], що передбачає удосконалення не тільки техніки й технологій, але й людини, насамперед, механізмів її самоідентифікації.

Реальністю сучасної цивілізації Е. Тоффлер проголошує розпад універсальної картини світу, що супроводжується кризою індивідуальної та групової ідентичності. “Ті, кому доведеться жити на нашій планеті у цей вибуховий період, повною мірою відчують вплив Третьої хвилі на себе. Розрив сімейних зв’язків, коливання в економіці, параліч політичних систем, руйнування наших цінностей – на все це здійснює вплив Третя хвиля... Виникаюча цивілізація пише для нас нові правила поведінки і веде нас за межі стандартизації, синхронізації і централізації, за межі уявлень до накопичення енергії, грошей чи влади”, – зазначає Е. Тоффлер [2, с. 33].

В умовах глобалізації, націленої не лише на всесвітню інтеграцію, а й на уніфікацію майже всіх сфер людської діяльності, як справедливо зазначає Л. Прокопович, спостерігається і зворотній процес, обумовлений розумінням важливості (і необхідності) культурного різноманіття. У цьому процесі набуває актуальності питання ідентичності – культурної, національної, релігійної, соціально-статусної тощо [3, с. 58].

Під впливом наростаючого процесу інформатизації усіх сторін життєдіяльності індивіда відбувається переакцентуація ціннісної, морально-духовної складових світоглядного поля людини, трансформуються традиційні форми комунікації, ускладнюються системні зв'язки соціальних суб'єктів. Як наслідок, по-новому постає проблема ідентифікації, яка являє собою багатовекторний філософський феномен, що визначає особливу роботу самосвідомості й дозволяє індивіду визначити свою ідентичність і соціально-особистісний ареал. У особистості з'являється альтернатива: або незалежно встановити свою життєву позицію, або погодитися з тими готовими приписами, які пропонуються їй інформаційним простором з його мережевою різноманітністю і множинною ідентичністю.

Важливою проблемою сучасного філософського знання є питання динаміки особистості у межах історичного процесу, особливо в сучасних умовах глобальних змін її ціннісних орієнтирів, що визначають змістовну спрямованість особистості.

Результати аналізу наукових публікацій свідчать, що незважаючи на величезну кількість наукових публікацій проблема людини в умовах становлення інформаційного суспільства ще недостатньо повно досліджена. Проблема трансформації особистісних орієнтирів стала предметом пильного вивчення з початку ХХ ст. у великих промислових європейських і американських центрах у зв'язку з нестримним зростанням побічних продуктів промисловості, що загрожують здоров'ю людей.

Власне виникнення проблематики ідентифікації та ідентичності традиційно пов'язують з психологічними вченнями. У 40-і роки минулого століття Е. Еріксон пропонує у своїх концепціях терміни “ідентичність”, “криза ідентичності”. У 1950-ті роки виникають різні інтерпретації цих понять. Подальша еволюція проблеми ідентичності від появи перших зародкових теоретичних форм до самостійного теоретичного знання простежується в роботах класиків зарубіжної філософії, психології та соціології У. Джеймса, З. Фрейда, К. Юнга, Ж. Піаже, Е. Фромма, Дж. Міда, Ч. Кулі, Е. Еріксона, А. Маслоу, Р. Мейлі, Ю. Хабермаса, К. Хорні та багатьох інших дослідників.

Філософські концепції людини і суспільства мислителів усіх часів є тим підґрунтям, на базі якого сформувалися сучасні теорії особистості й суспільства. Разом з тим, стрімка динаміка інформаційних процесів у сучасному суспільстві відкриває все нові й нові сторони проблеми буття особистості в інформаційному суспільстві. За останні кілька років під впливом розвитку віртуальних засобів взаємодії сталася серйозна трансформація суспільних відносин, що вимагає адекватного наукового опису і пояснення нового контексту соціальної взаємодії в інформаційному суспільстві. Є потреба у філософському аналізі змін умов соціальної взаємодії, оскільки є деяка неадекватність наукового опису комунікації як форми соціальних відносин в умовах віртуальної реальності при наявності глобальної комунікаційної системи.

Незважаючи на те, що інтереси наукової спільноти спрямовані на розгляд цієї проблеми, ми змушені відзначити, що найчастіше вона осмислюється односторонньо, без урахування багатьох важливих аспектів.

Метою статті є визначення ключових аспектів взаємодії особистості з сучасним суспільством крізь призму проблеми збереження її ідентичності у нових мережевих умовах.

Виклад основного матеріалу. Як справедливо зазначає С. Ганаба, в умовах інформаційно-комунікативного способу розвитку суспільства сучасна людина опиняється й перебуває у просторі небезпеки, безпорядку та потенційних ризиків, з якими до цих пір не зустрічалася. Вона стає заручником світу, який сама створила, щосекунди зустрічаючись з реаліями майбутнього та виявляючи недостатню здатність адаптуватися до швидкоплинного життя. Такі обставини спонукають до пошуків нових життєвих смислів, що покликані подолати всеохоплюючий стан ситуативної тривожності, задовольнити вітальні та духовні потреби людини, окреслити шляхи її самовираження та самовдосконалення, культивувати здатність збагнути та розкрити світ власної унікальності та духовно-культурної самобутності [4, с. 326].

Динаміка соціального простору і часу завжди відкриває перед особистістю можливість розкритися найбільш рельєфно, оскільки всі епохи ставлять перед людиною свої завдання. Особистість активно включається у соціально-культурний простір, одним з аспектів якого є багатовимірність, що дозволяє їй як соціальному суб'єктові займати в ньому різноманітні позиції.

Сутнісні зміни в соціальних пріоритетах та суперечливі ціннісні орієнтації сучасного суспільства змушують людину знаходитись у стані постійного пошуку та вибору життєвої стратегії, розуміння своєї професійної, культурної позиції по відношенню до соціального життя [5, с. 84].

Факт, що сучасна світова система переживає на даний момент період перетворень у бік глобалізації соціального життя, є очевидним. Як зазначалося раніше, переважно це проявляється в економічній сфері, оскільки розвиток економіки є одним з істотних факторів структуризації соціального простору [6 – 9]. У контексті цього П. Бурдье зазначив: “Соціальний простір – абстрактний простір, конституйований комплексом підпросторів або сфер (економічна сфера, інтелектуальна сфера тощо, які зобов’язані своєю структурою нерівноправному поділу окремих видів капіталу); він, може сприйматися у вигляді структури поділу різних форм капіталу, що функціонує синхронно як засіб і мета боротьби в різноманітних полях... Створений фізично соціальний простір – це розподіл у фізичному просторі всіляких різновидів благ і послуг, а також персональних агентів і груп, зосереджених фізично... і таких, які мають потенціал привласнення цих почасти істотних благ і послуг” [10].

У зв’язку з цим зміна соціального і економічного укладу суспільства, розширення життєвих горизонтів особистості в результаті глобалізаційних процесів веде до соціальних територіальних змін, а також до переструктуризації особистісних орієнтирів, як на життєво-особистісному, так і на соціокультурному рівні. У результаті глобалізація призводить не лише до соціальних змін, але й до трансформації особистісних установок, розширення суспільного поля особистості. Більш чітко це відображається у взаєминах людей усієї світової спільноти і вносить свої корективи у стратегію поведінки країн, континентів і пересічних обивателів, які (взаємини), як би парадоксально це не звучало, стали можливими у зв’язку з впровадженням у соціальне життя принципу загальнодоступності інформації.

Одним із способів вирішення екологічної проблеми стала пропозиція щодо використання нових видів палива і зміна існуючих технологій.

Інформаційна революція, що відбулася в третій чверті ХХ ст., внесла оптимістичний настрій в особистісні орієнтири жителів планети. З одного боку, важка промисловість і металургія фактично втратили своє провідне значення, з іншого – підвищення наукоємності виробництва знизило матеріаломісткість і енерговитрати на одиницю продукції.

Суспільство дійшло висновку, що технічні засоби створюють певні незручності й підсилюють соціальні складності й перешкоди. За справедливою заявою Ж. Бодрійяра, “техніка є нам вже не як річ, пристрій або засіб у діяльності. І не як учасник соціального процесу, який впливає на ті чи інші його параметри. Новий контекст технічної присутності виникає в рамках феноменологічного підходу до інтерсуб’єктивності життєвого світу. Немає сумніву у тому, що процеси впливу техніки на життєвий світ здатні виявити латентні фактори впливу на системні джерела суспільної інтеграції” [11, с. 171]. Інакше кажучи, технічний прогрес свого часу виступив як фактор особистісного розвитку.

У процесі еволюції людини її простір життєдіяльності завжди був комбінованим, як природним, так і неприродним, тут об’єкти природи існували по сусідству з артефактами, тобто з продуктами людської діяльності. Переконливими є висновки дослідників про існування техносфери, яка виникла й існує на основі науково-технічної революції [12 – 14]. Деякі дослідники навіть ведуть мову про віртосферу – сферу соціального буття людини, опосередковану символічною реальністю віртуального комп’ютерного дискурсу [15].

Очевидно, що обсяг і масштаби індустріального суспільства кардинально відрізняються від традиційних, які створені й детермінують природні можливості простої людини. Чітко вимальовується й те, що світоглядні горизонти значно розширюються і доленосно змінюються одні ціннісні орієнтири на інші: що є цінним для представників індустріального суспільства, вже не має такої цінності для представників суспільства інформаційного.

У контексті даної статті інформаційне суспільство будемо розглядати як сучасний щабель формування культури з переважаючою значущістю інформації і знання, тотальним впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) у всю виробничо-господарську діяльність, як людини, так і суспільства в цілому. В основі діяльності сучасної людини лежать інформатизаційні процеси, спрямовані на формування телекомунікаційної інфраструктури, що пов’язує територіально розділені інформаційні фонди та можливості. Процедура інформатизації – це природний результат і процес формування інформаційно-комп’ютерних технологій та їх трансформації. Як справедливо стверджує О. Алтинкович, сьогодні основу інформатизаційних процесів складають кібернетичні способи й технології управління, а також механізми ІКТ [16, с. 50].

Однак було б невірним розглядати інформатизаційні процеси виключно у технологічній сфері, випускаючи з уваги соціальні та культурологічні аспекти, пов’язані з істотними модифікаціями у стилі життя сучасної людини. Ці модифікації охоплюють практично весь спектр діяльнісних процедур від ліквідації комп’ютерної неграмотності до формування інформаційної культури.

Очевидним є те, що в ході інформатизації, з’являється можливість вирішити широке коло завдань, таких, як зміна підходів до виробництва, модернізація укладу життя, формування системи цінностей. У цій ситуації особливо цінним є вільний час, оскільки відтворюються й споживаються розумові здібності, досвід, де превалює частка інтелектуальної праці. Від суб’єктів інформаційної спільноти усе частіше вимагається творчий підхід до праці і зростають цілком обґрунтовані претензії до знань. Значною мірою модифікується матеріальна й технологічна складова суспільства, першорядне значення надається різним аналітичним, інноваційним, інформаційним системам менеджменту, що виникли на основі інформаційно-обчислювальних технологій, включаючи комп’ютерні мережі й телекомунікаційні зв’язки. Безсумнівно, що основним завданням інформатизації є модифікація рушійних важелів суспільства, яке повинно переорієнтуватися на виробництво не матеріального продукту, а інформаційного

продукту і послуг, пов'язаних з ним. Очевидно, що в ході інформатизації виникають цілком реальні можливості для вирішення широкого кола завдань, таких як зміна підходів до виробництва, модернізація укладу життя, формування системи цінностей.

З упровадженням інформаційних технологій в усі сфери виробничо-господарської діяльності з'являється можливість управляти великими організаціями і виробничими системами, яким необхідна скоординована діяльність величезної кількості людей. У зв'язку з цим йде активне вивчення і впровадження нововведень у сфері інформаційних теорій, інформатики, кібернетики, у системі прийняття рішень, теоріях ігор, тобто в таких напрямках, де існує прямий зв'язок з питаннями організаційних множин.

Тотальність індустріального суспільства призводить до знеособлення особистості до надзвичайного стану, коли вона стає частиною механізму державної машини. З цього приводу О. Алтинкович, вслід за З. Бауманом цілком справедливо підкреслює, що "суспільство перетворюється на ієрархічну піраміду безперервно примножуваних всеосяжних "місцевостей", на вершині яких стоїть загальнодержавна влада, яка стежить за всіма, у той час як сама не піддається постійному контролю. Глобальна інформаційна павутина, яка з'явилась над цією територіальною (урбаністичною) архітектурою, формує новий, кібернетичний простір" [16, с. 52]. У результаті ми виявляємо нове розширення обстежуваних горизонтів суспільної реальності, тому знову здійснюється переоцінка цінностей і виникнення нових світоглядних смислів. Інформаційний простір стає одним з факторів, який духовно готує людей до осмислення глобалізації всіх суспільних відносин.

Спільна діяльність людей спрямована не лише на фізичний вплив на природу і суспільство, також тут активно обмінюються інформацією люди різних поколінь, забезпечуючи міжпоколінну спадкоємність. Подібний обмін і зберігання інформації забезпечує знаково-символічна система, що символізує як суспільні значення, так і їх мовне втілення. У зв'язку з цим, усі символічні, знакові засоби і форми вираження формують своєрідне семіотичне поле, що є необхідним для осмисленої діяльності людей, їх подальшої взаємодії та комунікації. На цій основі виникають зосередження, збереження і трансляція загальнолюдських цінностей і положень, які у подальшому виступають як умови конкретної діяльності людей, як на рівні свідомості, так і на рівні практичного застосування. У зв'язку з цим у загально-філософському ракурсі набирає популярності наукова дискусія про семіосферу [17 – 19], аналогічно дискусіям про ноосферу, біосферу тощо.

У цьому контексті Ю. Лотман вважав, що простір семіосфери носить абстрактний характер [20, с. 12]. Він розглядає семіотичний універсум як "сукупність окремих текстів і мов, замкнених у відношенні одна до одної" [20, с. 13], причому "мова" в цьому контексті набуває значення "мови культури", а сукупність текстів являє семіосферу. Ю. Лотман характеризує семіосферу як певну семіотичну однорідність і індивідуальність. Законом організації семіосфери, вважає Ю. Лотман, є внутрішня нерівномірність, яка характеризується "наявністю ядерних структур (частіше декількох), що тяжіє до периферії більш аморфного семіотичного світу, в який ядерні структури занурені". Ці рівні знаходяться в стані активної взаємодії, що є "одним із джерел динамічних процесів всередині семіосфери" [20, с. 17]. Неоднорідність семіосферного простору, за Лотманом, є основою формування динамічних процесів як одного з механізмів вироблення нової інформації. Тому є всі підстави вважати, що в наш час семіосфера стає необхідною умовою виникнення кіберпростору, при цьому саме вона виступає соціокультурним гарантом існування інформаційного простору.

Соціокультурне поле інформаційного суспільства та інформаційний простір – цілісна система: за розвитком економічних відносин йде масштабне впровадження комп'ютерних технологій і розширення зв'язків між ними, створення мереж. Глобальна мережа Інтернет виробляє нові форми фінансових операцій, торгових угод, створюються досі не звідані ринки і форми послуг, що надаються. Сприяючи солідарності користувачів, інформаційний простір виступає як певне уособлення свободи.

Парадокс формування інформаційного простору полягає в тому, що при всій своїй формальності свободи, він виступає для особистості не автономно, а лише як один із способів здійснення її комунікації. Тобто, інформаційний простір існує поряд з природним та індустріальним і гарантом цього виступає особистість як суб'єкт інтелектуальний, соціальний і біологічний. Тому інформаційний простір самостійно не забезпечує людської свободи, незважаючи на те, що сучасна особистість прагне бачити в існуванні інформаційного простору саме її (свободи) забезпечення.

Важливим фактом є те, що в інформаційному суспільстві зростає значення інформації як соціального джерела й особистого надбання. Інформаційний простір фігурує як масив інформації, без якого сучасна особистість не може існувати тією ж мірою, як рослина не може вирости без води. У зв'язку з цим зміна структури світоглядних орієнтацій особистості, а разом з ними і суспільних засад її існування, є проекцією інформаційного простору на соціальну реальність і особистість.

Таким чином, трансформації в екологічному мисленні, поширення техносфери, поява інформаційного простору значним чином модифікують світоглядні цілі сучасної особистості, переструктуровуються її цінності, а також розширюється її соціально-культурний простір [21].

Специфіка людської життєдіяльності в інформаційному суспільстві проявляється у кризовому стані ідентичності [22], тому необхідним є розгляд основних проблем ідентифікації, які з'являються в результаті втрати особистістю своїх колишніх смисложиттєвих орієнтирів і ціннісних установок [23 – 26].

В інформаційному суспільстві немає стандартних мислень, і це призводить до зміни уявлень про цілісну ідентичність особистості. Проте, особистість, як би вона не втрачала стабільність свого почуття ідентичності, все одно намагається цю стабільність отримати, принаймні у новій якості. В її прагненні до соціальної взаємодії спостерігаються зусилля виходу з “кризи ідентичності” і пошук ліній подолання розпаду, породженого втратою колишніх орієнтирів.

Щодо зміни природи людини і спрямованості цінностей, які пов'язані зі зміною історичних періодів, переконливо говорив М. Вебер, що прогнозував настання епохи “ціннісного політеїзму” [27]. Проблеми цінностей розглядалися і в дослідженнях Ж. Бодрійяра, де він вибудовував їх за рівнем розвитку суспільства і кваліфікував нинішню епоху як етап дроблення, “дифузії цінностей” [28].

Людина знаходиться в залежності від тих комунікаційних зв'язків, які пов'язують її у соціальну єдність, і які панують у різні періоди системи знань і цінностей. Власне під впливом цих комунікаційних зв'язків формується ідентичність особистості. Як результат узгодженості “людина і зовнішнє середовище” ідентичність сприяє досягненню навколишнього світу, відображаючись у свідомості особистості.

Культурна основа інформаційного суспільства М. Кастельсом розглядається як культура “реальної віртуальності”, що здійснюється у мережевому просторі, у спеціальному “кіберпросторі” і “позачасовому часі” [29 – 30]. Реальність даної сфери обумовлюється її повсюдним розширенням, а віртуальність визначається тим, що під впливом мультимедіа в ході формування особистості змінюються її картина світу,

ціннісна система, уявлення про світ, які є стрижневими, більш істотними, аніж вплив живих, навіть найближчих людей.

Упровадження у віртуальну реальність наштовхує до перевероту всієї реальності, яка набуває невластивих їй рис. Спілкування через Інтернет стало звичним явищем, тому люди віддають більшу перевагу мережевому спілкуванню за допомогою комп'ютера, аніж реальному, якщо навіть знаходяться на одній території одного приміщення. Йому ставлять запитання і викладають проблеми, іноді й особистісного характеру. Проте, спілкування з комп'ютером призводить і до серйозних позитивних ефектів, це: безперервна робота з програмами і бажання їх удосконалювати; час від часу оновлення програм зі встановленням їх останніх версій і посилення оперативної пам'яті – все це дає особистості почуття впевненості у своїх якостях “суб’єктності”. У такі моменти людина відчуває себе творцем світу, у якому знаходиться, через створювані нею артефакти й програмні продукти. Ці особливості культури, які обумовлюють збільшення значущості окремої особистості, не вбудовані у всілякі спільноти, безпосередньо пов'язані з розвитком інформаційного суспільства. У суспільстві такого типу перетворюється як спрямованість праці та джерела фінансової спроможності, яким стає інформація, так і самі суспільні відносини. У високоіндустріальному суспільстві надіндустріальної культури практично всі процеси формування особистості здійснюються за активною участю інформаційно-комунікаційних технологій. Отже, культура домагається високого ступеня “інновативності”, характеризується демасифікацією і дестандартизацією політико-економічного життя; “персоналізацією” – орієнтацією культури і суспільства на кожну особу, при цьому втрачаються контури “масовізованої особистості”, що мешкає в “масовому суспільстві”; трансформацією всього арсеналу засобів міжособистісних відносин, що змінюють усю систему цінностей і спрямованість особистості в бік психологічної, соціальної та етичної цілей.

Тривале спілкування з комп'ютером призводить як до віртуалізації розуму, що є побічним результатом інформатизації, так і до значного підйому значущості індивідуальності. Розробка всіляких програм, їх вдосконалення дає відчуття особистої сили, коли світ відчувається створеним так само, як і наступне мережеве творіння.

Поняття “віртуальна культура” міцно закріпилося у свідомості людей, а Інтернет стрімко увірвався у професійну й побутову сфери їх життя, урізноманітвивши її і зробивши більш інформативною. Вона демонструє нові досягнення і межі нової культури, оригінальним різновидом якої виступає кіберкультура [31]. Віртуальна культура відрізняється від культури як такої, оскільки культура складається з об’єктивних і суб’єктивних факторів і представляється як цілісна система, а віртуальна культура є частиною даної системи, один з видів сучасної культури.

Культура є невід’ємною якістю кожного суспільства на будь-якому рівні його формування. Однак кожна епоха висуває перед нею свої запити і завдання, заохочуючи її подолання утворених розбіжностей. Винятковістю віртуальної культури є заснована з позиції організації мультимедійного гіпертексту віртуальна зона, що представляє собою специфічне об’єднання інформаційних масивів, модулі яких міцно об’єднані один з одним системою взаємозалежних відносин. Через своєрідності просторової будови віртуальної реальності у віртуальній культурі створюється абсолютно оригінальна логіка мислення: нелінійна, асоціативна, позбавлена традиційної логіки, недетерміністська, а іноді й суперечлива. Дані особливості утворюються внаслідок моделювання та утворення абсолютно іншого соціуму, іншого простору, іншої особистості і зовсім іншого часу: багатовимірною, неконкретною, перетвореною, пізнаваною, різноспрямованою й безмірною.

Існує світ природи, де особистість залежить від об'єктивно сформованих закономірностей, але ще існує світ свободи й культури, там особистість визначає своє розуміння реальності, поведінки і діяльності рівнем духовності, яка об'єднує всі якісні характеристики, а саме: морально-етичні, естетичні, цивілізовані, інтелектуально-комунікативні та інші якісні характеристики. У світі культури особистістю, перш за все, формуються думки про себе і навколишній реальний світ для збереження своєї індивідуальності й відповідності нормам суспільства.

Віртуальна культура представляє оригінальні межі сучасної віртуальної цивілізації, ознаками якої є кіберкультура. Одна з найбільш істотних для сучасної особистості граней віртуальної культури полягає в тому, що вона формує потенціал для безперешкодного пошуку особистістю встановлення своєї ідентичності у мережевому взаємозв'язку, який забезпечує функціонування інформаційного простору.

Створення інформаційних глобальних просторів гостро змінює духовну обстановку сьогоденного світоустрою. Для особистості мова, культура, етнічна приналежність не є перешкодою для її самовизначення і вона встановлює свою духовну totoжність з Іншим, за образом цього спільного простору, де вона знаходиться. На цьому місці на передній позиції виступає культурний компонент мережевих зв'язків.

Зміна ідентичностей є закономірним процесом, оскільки вони організовуються соціальними процесами [22]. Дані ідентичності з'являються і формуються при взаємодії індивідуальної свідомості кожної особистості з основними принципами розумової діяльності цілої соціальної конструкції, до чого вона має безпосереднє відношення. Тут особистість звертає увагу на всі зміни суспільства в цілому – допомагає, модифікує і бере участь в ході його реорганізації. Власне молоде покоління можна віднести до наймасовіших учасників течії “хакерів” у сучасному світі, саме вони з наростаючою швидкістю “ховаються” від проблем нещадного і байдужого зовнішнього світу.

Інтернет-середовище є простором мережевої культури, де відбувається реалізація можливостей віртуальних спільнот; воно не може бути територією “загальної рівності” і необмежених можливостей. Пробудження особливих ефектів у деяких особистостях і соціальних груп, що утворюють субкультури, пов'язані з прагненнями переміщення в мережу закономірних принципів реального світу, що, природно не залишиться без відгуку, формує “мережеву ідентичність”. Дане поняття характеризує складову соціально-культурної ідентичності.

Мережева ідентичність – наслідок складного пізнавально-емоційного процесу роздроблення особистості, що визначає рівень ідентифікації з “людьми мережі”, які мають високий рівень знань, володіють сучасними комп'ютерними технологіями, стильовими і лінгвістичними характеристиками комунікації. Вона ж встановлює і рівень ізольованості особистості від інших членів соціуму, є причиною комунікативної незручності, або, навпаки, основою для комунікації (субкультура “хакерів”, “субкультура завзятих інтернетників”) [15; 22; 31; 32]. Мережева ідентичність – це певною мірою наслідок формування субкультури хакерів, в її межах вона відкрystalізовується.

Мережева ідентичність як складна, публічна і доступна ідентичність дає можливість особистості увійти в мережу, “представляючись” по-своєму, і здійснювати свої задуми не традиційним чином, а згідно із загальноновизнаними принципами і нормами у віртуальному просторі. При цьому вона не відмовляється від своєї рідної мови і культури. Отже, можна стверджувати, що “мережева культура” впливає на

формування незвичайного типу особистості, на становлення і дозрівання якого істотно впливають системи мережевих взаємодій.

Основою функціонування Інтернет є принцип мережевої самоорганізації, яка не схожа на звичні всім “системні” закономірності, тобто на структурні принципи взаємодії; на комунікації центру і периферії; “ядерних” схем. Сьогоднішнє комп’ютерне підростаюче покоління виявляє для себе цю територію і вважає, що стоїть на порозі відкриття цілого світу інноваційної культури. Але цей незвичайний віртуальний простір є тільки невеликим фрагментом типізованої культури. Даний світ високих технологій і розумних дій, сконцентрований інформацією і знаннями, не в змозі дати для формування особистості найважливішого – людинолюбства, благородної духовності і соціального досвіду, придбаного культурою повсякденності. З цього випливає, що виховання і формування розумових здібностей дитини повинні починатися не з комп’ютера і електронних і комп’ютерних ігор, а з істинного, традиційного культивування соціальних комунікацій і знань.

Он-лайн ідентифікаційні відомості виражають соціальну ідентичність, які користувач Інтернет формує в он-лайн спільнотах і веб-сайтах. Мережева ідентичність є однією з систем організації самопрезентації у мережевому просторі. Найчастіше ідентичності зупиняють свій вибір на використанні в он-лайн справжніх імен, іноді віддають перевагу анонімності, використовуючи псевдоніми, що містять ідентифікуючу персональну інформацію.

Таким чином, у культурі інформаційного суспільства, представленій як у реальній, так і у віртуальній реальності, починає лідирувати віртуальна культура. Вона представлена як спільність культурних цінностей і смислів, які формуються в ході абсолютно нового спілкування між індивідами у віртуальному просторі і відображає не тільки дійсність, а й перспективні бажання, які є зручними особистості для їх виконання. Як зазначалося вище, Інтернет-простір дає особистості незалежність у конструюванні власного образу в кіберпросторі і як наслідок – свою ідентичність.

З позиції М. Кастельса, мовний фактор стає підставою безлічі сучасних видів націоналізму, які організуються за межами державних кордонів і в більшості випадків є більше культурними, аніж політичними, і тому здебільшого орієнтованими виступити на захист уже сформованих традицій культури, аніж на формування і захист держави [28 – 29]. Користувачі глобальної мережі в пошуку необхідної інформації стикаються з необхідністю володіння тією мовою, якою створено потрібний контент. Наприклад, уся свіжа інформація про світові події, сучасні технології доступна в основному англійською мовою. У пошуках потрібних матеріалів, відсутніх рідною мовою, людина для задоволення своїх культурних і інформаційних потреб змушена звертатися до зовнішніх джерел, тобто до закордонних інформаційних потоків. Інтернет є тією сферою, де є можливість знайти всю або майже всю бажану інформацію і мультимедійні джерела.

Постійне звернення до зовнішніх Інтернет-ресурсів у комплексі з вимогами знання іноземної мови відчужують особистість від вітчизняного сегменту глобальної мережі. Постійне звернення до Інтернет-простору несе і свої позитивні моменти: особистість наближається до світового інформаційного і культурного простору, має можливість занурення в “Інше”, у якому пізнає відтінки свого “Я” [15, с. 64]. Особливість “комп’ютерної особистості” полягає в тому, що вона дивиться на навколишній світ крізь комп’ютерні та телекомунікаційні системи.

У світовій практиці існує чимало моделей, які можна застосувати для того, щоб врятувати етнокультурну мережеву ідентичність:

- модель ізолюваності кіберпростору (дана модель властива Північній Кореї і Китаю). Модель характеризується цензурою, обмеженням доступу, жорстким контролем;
- модель “інтенсивного контенту” характеризується залученням користувачів Інтернет на внутрішні Інтернет-ресурси завдяки створенню високоякісного і затребуваного контенту. Ця модель актуальна для Південної Кореї і Японії;
- переважна модель, характеризується превалюванням певного контенту в глобальній інформаційній зоні. До них відносяться країни Європи і США;
- підпорядкована модель, характеризується потраплянням під вплив країн з домінуючою моделлю і моделлю “інтенсивного контенту”. До них відносяться країни з економікою, що розвивається.

Битва за кіберпростір і сферу впливу у всесвітній павутині здійснюється в тому числі і через конкуренцію з формування більш злободенного, рідкісного і бажаного контенту: текстового і мультимедійного. Це боротьба за свідомість споживачів мережі Інтернет, значна частина з них виступають як мережеві космополіти, значить, усі прагнення уряду в сфері національної політики, можливо, виявляться безуспішними без адекватної відповіді на загрози, що йдуть з кіберпростору. По-перше, комп'ютерна особистість має можливість виходу до колосальних масивів інформації і застосовує їх у своїй життєдіяльності; по-друге, вона одержима цією інформацією, впадає в повну залежність від неї, усувається від дійсного зовнішнього світу і тому втрачає здатність до самостійного синтезу і прийняття рішень. У зв'язку з цим, абсолютно логічним є те, що ймовірність здійснення прагнень особистості обумовлюється діяльністю соціальних мереж в інформаційному просторі, там людина знаходить шанс самоідентифікації своєї особистості, відновлення втрачених нею усталених традиційних зв'язків у певній соціальній спільності, в реальному світі.

Мережева ідентичність відрізняється від реально-буденної ідентичності, оскільки відтворює не тільки комплекс символів, які вже є в багажі особистості, а й може формулювати готовність особистості відчувати себе в новій якості. Мережева ідентичність, узагальнюючи реальне і віртуальне середовище, виявляє потенціал для пошуку альтернатив формування суспільства, напрямку на взаємну узгодженість міжособистісних і міжнародних взаємин. У ситуації кризи ідентичності мережевий простір дає можливість для його подолання через пошук інших сторін і, в першу чергу, в царині культурної ідентичності.

Беручи до уваги значні масштаби розвитку комп'ютерних технологій, цілком обґрунтовано припустити, що недалеке майбутнє принесе кардинально нові проблеми і рішення у відносинах “людина – Інтернет”. Посилиться вплив культурно-ціннісних спрямувань особистості на самовдосконалення. Крім того, зміниться і вплив мережі Інтернет на ідентичність, причому, важко спрогнозувати спрямованість цього впливу.

Безсумнівним є лиш те, що багато принципів соціально-культурної взаємодії, властиві інформаційному суспільству, особистості доведеться засвоювати в майбутньому досить тривалий час. Усі технології, комунікації, ідентифікації, ранжування ціннісно-сміслових систем, формування адаптаційних механізмів до швидких змін зовнішнього середовища стають основними характерними властивостями всієї культури актуального на сьогоднішній день інформаційного суспільства.

Висновки.

Відзначимо, що створення глобального інформаційного простору гостро змінює духовну обстановку сьогоднішнього світоустрою. Головним джерелом розвитку інформаційного суспільства стає інтелектуальний капітал і творчі ідеї особистості, які під впливом інформаційно-комунікаційних технологій набувають інноваційного характеру і

народжують мережеві моделі динамічного поширення знання. У даній ситуації особистість стикається з системою множинності ідентичності. При цьому субкультури, пов'язані з прагненнями переміщення в мережу закономірних принципів реального світу, формують феномен “мережевої ідентичності”, на формування і становлення якої суттєво впливають системи мережевих взаємодій.

Багатоваріантність сучасного культурного середовища породжує різноманітні форми для фактично будь-якої самоідентифікації – від вершин творчості власного буття до повної деградації людини. Тому саме від самоідентифікації людини, від того, які саме цінності вона спроможна генерувати у своєму житті залежить її розвиток та самореалізація в сучасному світі.

Поступове впровадження в реальне життя сучасної людини інформаційно-комунікаційних технологій у процесі віртуальної соціалізації сучасної особистості приховує у собі небезпеку модифікації етнокультурної ідентичності. Мережева культура змінює не тільки ціннісні орієнтири, але й наповнює новим комунікативним змістом картину світу, що сприяє появі нового типу особистості, не просто “людини інформаційної” (*homo informaticus*), а “мережево-інформаційної”, яка включена в особливу сферу комунікацій, глобальні й ускладнені соціальні взаємозв'язки.

Використана література

1. Архіпова Є.О., Ковалевська О.В. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства. *Гуманітарний часопис*. 2012. № 2. С. 34-38.
2. Тоффлер Э. Третья волна / пер. с англ. Москва: Новый мир, 2004. 781 с.
3. Прокопович Л.В. Соціально-філософський аналіз візуалізації культурної ідентичності в “театрі” повсякдення. *Грані*. 2019. Т. 22. № 1. С. 57-67.
4. Ганаба С. “Номо complexus” як образ людини інформаціонального суспільства. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Серія: Культурологія. 2012. Вип. 9. С. 325-329.
5. Автомонова Т.І. Соціальне самовизначення людини в інформаційному суспільстві. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Філософія. Культурологія. 2011. № 2. С. 84-88.
6. Дзьобань О.П. До питання про інституціоналізацію комунікаційного простору. *Інформація і право*. № 1(4)/2012. С. 81-89.
7. Дзьобань О.П., Жданенко С.Б. Соціокультурний простір інформаційного суспільства як середовище буття сучасної людини. *Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2014. № 2 (21). С. 12-21.
8. Дзьобань О.П., Левада О.В. Самоорганізація в соціальному просторі: філософський аспект. *Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2011. Вип. 8. С. 3-11.
9. Дзьобань О.П. Діалектика глобалізації віртуальної реальності й суспільного розвитку. *Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць*. 2012. Вип. 63 (№ 8). С. 254-260.
10. Пьер Бурдьё. Физическое и социальное пространства: проникновение и присвоение. URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/expertize/3053> (дата звернення 11.09.2020).
11. Бодрийяр Ж.Д. Система вещей. Москва: Рудомино, 1994. 272 с.
12. Булат Е.А., Дырда В.И. Некоторые проблемы взаимосвязи науки, эволюции техносферы и устойчивого развития. *Геотехнічна механіка*. 2019. Вип. 144. С. 31-46.
13. Буравльов Є. Як запобігти небезпечним ситуаціям у техносфері? *Вісник Національної академії наук України*. 2010. № 4. С. 30-40.

14. Алієва О. Погляд на процес формування техносфери крізь призму еволюційної теорії Чарльза Дарвіна. *Схід*. 2014. № 5. С. 91-96.
15. Фандеєва Г.К. Віртосфера – новий простір формування соціальних ідентичностей. *Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 141 (№ 2). С. 169-173.
16. Алтынкович Е.Е. Динамика культурних цінностей личности в информационном обществе: дис. ... канд. филос. наук. Москва, 2016. 184 с.
17. Чуркіна В.Г. Трансформація семіосфери культури в умовах глобальної комунікації. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2012. № 3. С. 152-155.
18. Козакова О.М. Семіосфера як антропокультурний феномен. *Філософські обрії*. 2013. Вип. 30. С. 126-132.
19. Полулях Ю.Ю. Модерн, Постмодерн, Другий Модерн: варіації семіосфери життєсвіту. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологічні науки*. 2010. № 12. Т. 2 (2). С. 204-212.
20. Лотман Ю.М. О семиосфере. Избранные статьи в 3-х т. Таллин: Александра, 1992. Т. 1. С. 11-24.
21. Dzeban O., Aleksandrova O., Vinnikova N. Axiological portrait of information society. *Схід: аналітично-інформаційний журнал*. 2019. № 5 (163). С. 13-19.
22. Степико М.Т. Українська ідентичність у глобалізованому світі: монографія. Харків: Майдан, 2020. 258 с.
23. Дзьобань О.П., Жданенко С.Б. Соціокультурний простір інформаційного суспільства як середовище буття сучасної людини. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2014. № 2 (21). С. 12-21.
24. Дзьобань О.П., Соснін О.В. Віртуальна реальність суспільства постмодерну як соціокультурне тло соціалізації "людини інформаційної". *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: зб. наук. праць*. 2017. Випуск 69 (1). С. 69-76.
25. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Людина в інформаційному суспільстві: проблема моральної ідентифікації. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Філософія*. 2019. № 1 (40). С. 8-20.
26. Сучасне суспільство, людина, право в умовах глобальних трансформацій: монографія / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.Б. Жданенко та ін.; за ред. О.Г. Данильяна. Харків: Право, 2020. 344 с.
27. Вебер М. Избранное. Образ общества. Москва: Юрист, 1994. 702 с.
28. Бодрийяр Ж.Д. Общество потребления. Москва: Республика, 2006. 272 с.
29. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. Москва: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
30. Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе. Екатеринбург: У-ФАКТОРИЯ, 2004. 328 с.
31. Прудникова О.В. Феномен інформаційної культури: онтологічний статус та соціоантропологічні детермінанти: монографія / за ред. О.П. Дзьобаня. Харків: Право, 2017. 496 с.
32. Ганаба С. Ідентичність у мережевому суспільстві: постановка проблеми. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Культурологія*. 2016. Вип. 17. С. 304-306.

~~~~~ * * * ~~~~~